

งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและทำความเข้าใจถึงบริบทและเงื่อนไขของกระบวนการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งด้านแนวเขตการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) เพื่อศึกษาถึงความสำเร็จและความล้มเหลว และเงื่อนไขของการจัดการปัญหาความขัดแย้งด้านแนวเขตการใช้ที่ดิน โดยใช้วิธีการจัดทำแนวเขตการใช้ที่ดินอย่างมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาในหมู่บ้านหินเหล็กไฟพบว่าเงื่อนไขที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งด้านแนวเขตการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดจาก 1) การที่ทุกฝ่ายเห็นว่าประเด็นปัญหาเป็นประเด็นร่วม (Common Problem) โดยเฉพาะการซ้อนทับของแนวเขตที่ดินระหว่างที่ดินของชุมชนกับรัฐ และสภาพของปัญหาในพื้นที่อยู่ในสถานะที่ไม่มีทางออก 2) ความร่วมมือพหุภาคีในการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีพัฒนาการมาจากโครงการนำร่องที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับองค์กรภาคเอกชน 3) การใช้หลายมิติในการแก้ไขปัญหา เช่น การใช้แนวเขตผ่อนปรน การใช้องค์กรที่เป็นตัวกลางในการประสานงานรวมทั้งการใช้ข้อมูลแผนที่ความละเอียดสูง ซึ่งถือเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจและประสานความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ได้

ในส่วนของความสำเร็จและความล้มเหลวของกระบวนการจัดทำแนวเขตที่ดินแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่บ้านหินเหล็กไฟ พบว่ากระบวนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาทั้งการใช้อำนาจรัฐและการใช้อำนาจชุมชนเป็นฐานในการแก้ไขปัญหา นั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้ เนื่องจากต่างฝ่ายต่างใช้แนวทางของตนเองเป็นหลักซึ่งไม่สามารถสร้างการยอมรับระหว่างภาคที่เกี่ยวข้องได้ เมื่อมีการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และความร่วมมือพหุภาคีทำให้ทุกฝ่ายสามารถดำเนินงานและมีปฏิบัติการจริงในพื้นที่ร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ชาวบ้าน อุทยานแห่งชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานปกครองท้องถิ่นและนักวิชาการ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเอื้อทางด้านนโยบายของรัฐ เช่น การเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในการ

จัดการทรัพยากรตามรัฐธรรมนูญปี 2540 รวมทั้งความพร้อมของชุมชนในพื้นที่ด้วย ซึ่งถือเป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญ ในเบื้องต้นแนวทางดังกล่าวสามารถทำให้ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ในพื้นที่ระหว่างชุมชนบนพื้นที่สูงและชุมชนพื้นราบลดลง หรืออยู่ในภาวะสงบนิ่ง ส่วนหนึ่งเกิดจากการยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในประเด็นมูลเหตุของความขัดแย้งและสามารถหาทางออกร่วมกันได้ นั่นคือ ความไม่ชัดเจนในตัวแนวเขตที่ดิน แต่ในระยะยาวนั้นยังไม่แน่นอนเพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความเข้มแข็งของกลุ่ม ชุมชน และความสมดุลของระบบนิเวศและเศรษฐกิจในพื้นที่

จากผลการศึกษามีข้อเสนอแนะที่น่าจะนำไปปฏิบัติการและขยายผลต่อ คือ

1. แนวคิดการจัดการพื้นที่คุ้มครองและการจำแนกแนวเขตที่ดินอย่างมีส่วนร่วมควรมีการส่งเสริมและผลักดันให้รูปแบบการจัดการและการดำเนินงานของรัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่คุ้มครองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ เพราะการจัดการในรูปแบบดังกล่าวนอกจากจะทำให้มีแนวเขตการใช้ที่ดินที่ชัดเจนแล้วยังสามารถป้องกันการบุกรุกพื้นที่เพิ่มเติม และสามารถสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนได้

2. การจัดทำแนวเขตผ่อนปรน (Special Use Zone) รัฐควรมีการจัดการให้เป็นที่ยอมรับและถูกต้องตามกฎหมาย เพราะจะช่วยให้การแก้ไขปัญหาเรื่องแนวเขตที่ดินในเขตป่ามีความยืดหยุ่นและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

3. องค์กรท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์กรบริหารส่วนตำบลควรเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการจัดการแนวเขตการใช้ที่ดินของชุมชนบนพื้นที่สูงทั้งในแง่ของงบประมาณดำเนินการ การรับรองผลการดำเนินงานและการติดตามงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งอาจพิจารณาออกข้อบัญญัติตำบลเพื่อรับรองสิทธิการจัดการทรัพยากรที่ดินโดยชุมชน อันจะเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงในขั้นต้นให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่นั้นๆ

This study has two objectives. First is to study and understand about the context and conditions that lead to participatory land use demarcation for conflict management among involved stakeholders. Second is to study successes and failures of such activity.

From the study at Hin Lek Fai village, it was found that conditions that led to participatory land use demarcation among stakeholders stemmed from: 1) joint understanding on common problem in particular overlapping of land boundaries between community and the state and a deadlock situation that happened in the studied area; 2) multi-stakeholder cooperation in solving the problem which developed from pilot projects initiated and supported by the concerned governments and non-governmental organizations; and 3) using multiple dimensions in tackling problems, such as using special use zone, using mediator in doing coordination work and using high resolution satellite imagery and aerial map. The latter was considered evidence based information which could help in building understanding and strengthening cooperation among involved parties.

In regard to successes and failures of participatory land demarcation undertaken at Hin Lek Fai village, it was found that previous attempts in solving problems either carried out by government agencies or by communities could not resolve the problem. This was because each group still used its own method and ideology in resolving the problem. Such methods could not gain acceptance from the other party. On the contrary, when there was use of evidence based information and multi-stakeholder approach, this built strongly cooperation and promoted joint

actions among involved stakeholders, such as villagers, park officials, non-governmental organizations, local administration units and academics. In addition, some outside factors helped facilitate such joint action. These were, for instance, policy change in particular involvement and participation of different sectors in managing natural resources as stipulated in the 1997 Constitution and readiness of concerned communities. These became value-added for implementing joint management activities. Such methods were able to reduce conflict or temporarily stop the long standing land conflict between highland and lowland communities. This demonstrated that involved stakeholders were able to identify their common problem which was unclear land boundaries and find a joint solution. For long-term sustainability, it's not certain yet as it depends on various factors such as strength of the group, communities and balance between the ecosystem and the economy in that area.

There are some recommendations from this study which can be used or replicated in other places:

1. The use of the joint management protected area (JOMPA) concept and a participatory land demarcation model for conflict management in forest area should be promoted and integrated into government policy and plans. It also should be implemented particularly in protected areas where forest dependent communities have resided. Such model will help defining clear land boundaries which prevent further encroachment in natural forests and help secure communities' livelihoods.

2. Special use zones should be applied and legalized by the government. This would ease solving land conflict in forest areas as it will be more flexible and achieve concrete outcomes.

3. Local organizations, particularly Tambon Administration Organisation (TAO), should involve and provide support to this activity, including financial and endorsement of outcomes that come out from such activity. In addition, TAO should regularly monitor activity on the ground to ensure that it follows the agreed plan. TAO can also issue specific rules to legally recognize community's right in management of their land and resources. This will help secure the fundamental use rights of concerned communities.